DEN ANALYTISKE FILOSOFI

OG DENS BETYDNING I DAG

I anledning af oversættelsen af to af dens hovedværker: Alfred Ayer: *Sprog, sandhed og logik*. 176 sider. Det lille forlag, København 1997 og J. L. Austin: *Ord der virker*. 199 sider. Gyldendal, København 1997.

Af Peter Widell

Der er en stadig stigende interesse for filosofi i Skandinavien. Det betyder glædeligt nok udgivelsen ikke blot af en række skandinaviske originalværker, men også af mange udenlandske oversættelser. Hvad den udenlandske litteratur angår, har vi længe været henvist til oversigts- og udpluksværker – for eksempel for Danmarks vedkommende Berlingske Filosofibiblioteks ganske vist udmærkede, men alligevel på mange måder utilstrækkelige serie. Nu kan vi imidlertid konstatere, at ikke blot klassikerne, men også mere moderne filosoffer oversættes og udgives. Det gælder også inden for den mere snævre – fagfilosofiske – del af filosofien. Det kan kun tjene skandinavisk udgivervirksomhed til hæder.

De to værker, jeg vil omtale i det følgende – som ubetvivleligt tilhører den mere snævre del af filosofien – må vel i dag nærmest betegnes som moderne klassikere. De er begge i år blevet oversat til dansk. Det drejer sig dels om Alfred Ayers bog fra 1936 *Language, Truth and Logic* oversat ordret til *Sprog, sandhed og logik*, dels om John L. Austins bog fra 1962 *How to Do Things with Words* med den fyndige, men lidt uigennemskuelige og derfor mindre heldige, danske titel *Ord der virker*.

Peter Widell (født 1945) er lektor i dansk sprog ved Institut for Nordisk Sprog og Litteratur (Aarhus Universitet). Tidligere hovedredaktør ved *Nudansk Ordbog*. Har skrevet filosofiske artikler, artikler om leksikologi samt artikler og bøger om grammatik, blandt andet *Nudansk Grammatik* (1995) sammen med Christian Becker-Christensen.

Jeg vil i det følgende dels give et rids af hovedtankerne i de to bøger, dels diskutere deres relevans i dag. Set specielt i relation til et retorisk interesseret publikum mener jeg, de vil kunne tjene som udmærkede anskuelses-eksempler på nytten af at fastholde en klar og konsekvent linie i redegørelsen for sprogets semantik og de argumentations- og slutningsformer, det rummer. Mener man, at der ikke er nogen forskel på at overbevise og at overtale, og at filosofi og logik dybest set ikke lader sig skelne fra litteratur og kunst, sådan som det er på mode at mene blandt postmodernister, dekonstruktivister og hermeneutikere i dag, har man på forhånd valgt side og lader sig vel næppe overbevise. Men er man villig til at lade retorikken indgå i frugtbar dialog med filosofisk analyse og moderne semantik, er jeg ikke i tvivl om, at man vil finde begge bøger inspirerende.

Moderne filosofi er først og fremmest kendetegnet af en stigende bevidsthed om sprogets afgørende rolle i erkendelsen. Det gælder for både den kontinentale og den angelsaksiske filosofi. Ikke uden grund taler man om "The Linguistic Turn"[1] inden for dette århundredes filosofi – som en erkendelse af, at ethvert spørgsmål om viden og sandhed altid vil være af sproglig art.

Der er dog en væsentlig forskel på, hvordan man går til sproget i henholdsvis kontinental og angelsaksisk filosofi. Mens de kontinental-

1 Rorty (1967).

filosofiske hovedretninger, især fænomenologien, eksistentialismen og hermeneutikken, nærmer sig sproget ud fra en oprindelig tillid til det sproglige meningsindhold[2], er holdningen til sproglig mening i angelsaksisk filosofi på forhånd præget af mistillid og forsøg på tilintetgørelse: Angelsaksisk filosofi er stort set identisk med *analytisk filosofi*; men analytisk filosofi er *filosofisk analyse*, og filosofisk analyse sigter netop mod, så langt det er muligt, at undgå forudsatte eller uanalyserede meningsindhold i sproget, så sproget så klart som muligt kan træde frem som uformidlet afspejling af kendsgerningerne i verden.

Med allusion til senmiddelalderens universaliestrid kan man tale om en tendens til *metodologisk nominalisme* i analytisk filosofi over for en tilsvarende mere meningsrealistisk tendens i den kontinentale filosofi. I analytisk filosofi skal sproget så vidt muligt ses som grundlagt gennem relationen mellem den sproglige sætning og de betingelser i verden, der gør det udsagn, den udtrykker, sandt eller falsk.[3] Selvstændige meningsindhold i sproget, der går på tværs af dette forhold mellem sætningen og dens sandhedsbetingelser, såvel som 'intuitionen' af sådanne oprindelige meningsindhold i metafysisk indstilling skal så vidt muligt undgås.[4]

Det er disse tanker, der anslås i Bertrand Russells og Ludwig Wittgensteins tænkning fra begyndelsen af dette århundrede, og som videreføres i Wienerkredsens tænkning i 20'erne. Og det er de samme tanker, vi stadig finder hos Ayer og Austin. Den analytiske filosofis historie er stort set historien om, i hvor høj grad og på hvilken måde dette metodologiske udgangspunkt for redegørelsen for sprogets rolle i erkendelsen lader sig indfri. I denne historie spiller Ayer og Austin hver deres afgørende rolle.

Ayers bog *Sprog, sandhed og logik*

I 1932 opholdt den da 22-årige Alfred Ayer sig i Wien, hvor han lærte Wienerkredsen og deres logiske empirisme at kende. Dette møde udmøntedes i 1936 i *Sprog, sandhed og logik*, der er den første introduktion på engelsk til den logiske empirisme. Da bogen samtidig er det mest veloplagte forsvar for *den logiske empirismes program*, som det så ud i begyndelsen af trediverne, er det ikke uden grund, bogen er blevet en klassiker.

Verificerbarhedskriteriet

Den logiske empirisme næres af to kilder, sådan som det også fremgår af dens navn. Den ene kilde er den moderne logik, som den er blevet udviklet af især Gottlob Frege, Russell og Wittgenstein. Den anden er den engelske 1700-tals-empirisme, især David Humes tænkning, samt Auguste Comtes og – især – Ernst Machs positivisme.[5] Begge disse impulser er indeholdt i det såkaldte *verificerbarheds-kriterium*, som danner hovedhjørnestenen i den logiske empirismes program.

I sin mest enkle formulering hos Ayer lyder verificerbarhedskriteriet for mening således:

> Vi benytter verficerbarhedskriteriet for at afprøve ægtheden af tilsyneladende konstateringer af kendsgerninger. Vi siger, at en sætning er saglig signifikant for en given person, hvis og kun hvis han ved, hvordan han skal verificere det udsagn, den foregiver at udtrykke – dvs. hvis han ved, hvilke iagttagelser, der, under særlige betingelser, ville få ham til at acceptere udsagnet som værende sandt eller afvise det som værende falsk. Hvis det formodede udsagn på den anden side er af en sådan karakter, at antagelsen af dets sandhed eller usandhed stemmer overens med en hvilken som helst antagelse vedrørende hans fremtidige erfarings natur, så er der, hvis der ikke er

2 Jævnfør for eksempel Husserls sætten parentes om verden og det erkendende subjekt for netop at kunne koncentrere sig om selve det mente – det intentionelle indhold.

3 Jeg vil i det følgende underforstå denne distinktion mellem sætning og udsagn. Distinktionen har været kendt og benyttet i den logiske litteratur siden Frege. Et udsagn består altid af en reference til en eller anden genstand i verden og af tilordningen af et eller andet prædikat til den genstand, der er blevet udpeget gennem referencen. I det følgende vil jeg – af pladshensyn – underbetone forholdet mellem reference og prædikation.

4 "Analyse" i analytisk filosofi må altså ikke kun forstås som analyse i betydningen: opdeling af meningsindhold i mindre meningsindhold. Analyse i analytisk filosofi er en bestræbelse underlagt kravet om metodologisk nominalisme.

5 Den sidstnævnte har givet anledning til, at man også ofte kan se den logiske empirisme betegnet som "logisk positivisme".

tale om en tautologi, efter hans mening tale om et simpelt pseudo-udsagn.[6]

Et udsagn er således kun meningsfuldt, hvis vi kan angive en verifikationsmetode for det, en metode, der sætter os i stand til at afgøre, om udsagnet er sandt eller falsk.

Her skelner Ayer nu mellem simple og logisk sammensatte udsagn.

Empiri og logik

Ved et *simpelt udsagn* som 'Jens er større end Sofie' vil vi ved umiddelbar *observation* kunne afgøre, om det er sandt eller falsk. Derfor er et sådant udsagn også umiddelbart meningsfuldt. I den forbindelse skelner Ayer mellem praktisk og principiel verificerbarhed. Mens et udsagn som 'Jens er større end Sofie' er praktisk muligt at verificere, gælder det ikke for et udsagn som for eksempel 'Der er liv i nærheden af Alfa Centauri'. Afstanden fra Jorden til Alfa Centauri er 4,3 lysår, hvilket umuliggør, at information derfra kan nå jorden, før vi er døde. Alligevel vil Ayer regne det for at være et meningsfuldt udsagn. Vi kan nemlig *i princippet* afgøre, om der er liv i nærheden af Alfa Centauri.

Simple udsagn, som vi kan angive en (principiel) verifikationsmetode for, er altså meningsfulde. Simple udsagn, vi ikke kan angive en (principiel) verifikationsmetode for, er omvendt et pseudo-udsagn uden mening.

Dermed repræsenterer verificerbarhedskriteriet en nominalistisk løsning på spørgsmålet om mening: Det eneste, vi ifølge kriteriet skal gøre, er at sikre, at der er observationsmæssig dækning for, at udsagnet er sandt eller falsk. Vi behøver ikke forudsætte eller tage stilling til nogen selvstændige meningsindhold. Et udsagns mening er slet og ret lig med de observationsbetingelser, der gør udsagnet sandt eller falsk. Dets *empiriske sandhedsbetingelser*.

Hvis sproget nu kun bestod af sådanne simple udsagn, ville spørgsmålet om mening være temmelig enkelt at besvare. Imidlertid kan vi let konstatere, at sproget ud over simple udsagn også består af *logisk sammensatte udsagn* som for eksempel 'Hvis Jens er større end Sofie og Sofie er en pige, så er Jens større end en pige'. Sådanne logisk sammensatte udsagn indeholder såkaldt *logiske ord* som – i dette tilfælde – *og* og *hvis-så*.

En sandhedsfunktionel analyse af logisk sammensatte udsagn har Wittgenstein gennemført i *Tractatus Logicus Philosophicus*.[7] Det er herfra, Ayer har lånt sit begreb om tautologi, sådan som han bruger det i citatet ovenfor. Ideen i den sandhedsfunktionelle analyse er kort fortalt den, at logiske ord analyseres som (sandheds)funktioner af simple udsagns sandhedsværdier (det vil sige enten sandhedsværdien 'sand' eller 'falsk'). Således vil det logiske ord *og* kunne analyseres som den funktion, der af to simple udsagn giver sandhedsværdien 'sand', hvis de to simple udsagn har sandhedsværdien 'sand', og ellers sandhedsværdien 'falsk'. I mere formel notation kan for eksempel de logiske ord *og, eller, ikke* og *hvis-så* bestemmes som forskellige sandhedsfunktioner af to simple udsagn *p* og *q*:

p	q	p og q	p eller q	ikke p	hvis p, så q
S	S	S	S	F	S
S	F	F	S	F	F
F	S	F	S	S	S
F	F	F	F	S	S

Wittgenstein har nu vist, at sandhedsværdien af et hvilket som helst simpelt udsagn kan kalkuleres, lige meget hvor komplekst udsagnet er, det vil sige lige meget hvor mange simple udsagn og logiske ord, der findes i udsagnet. Man taler i den forbindelse om, at sandhedsværdien af ethvert udsagn vil være effektivt afgørbar. For eksempel vil sandhedsværdien af et udsagn som 'hvis (p og q) eller (q og p), så q', hvor p er sandt og q er falsk kunne beregnes at være 'falsk' ('p og q' og 'q og p' vil nemlig begge være F, således at vi får 'hvis F eller F, så F', hvor 'F eller F' igen må være S, så vi får 'hvis S, så F', der igen må være F).

Særligt væsentlige i den forbindelse er sam-

6 Ayer (1997), side 15. Citatet er på afgørende punkter ændret i forhold til den danske oversættelse. Jeg redegør for ændringerne samt for bevæggrundene for dem i min slutbemærkning.

7 Wittgenstein (1922).

mensatte udsagn, der altid har sandhedsværdien 'sand', ligegyldigt hvilken sandhedsværdi de simple udsagn, der indgår i udsagnet, har. Det vil for eksempel være tilfældet med et udsagn som 'hvis q, så (p eller ikke-p)'. Her er det alene det sammensatte udsagns form – og ikke verdens indretning – der bestemmer, om udsagnet er sandt. Man taler da om, at udsagnet er a priori gyldigt eller – som Ayer omtaler det i citatet – at udsagnet er *tautologisk*. Også disse tautologiske udsagn regner Ayer ifølge verificerbarhedskriteriet som meningsfulde.

Det betyder, at følgende udsagn ifølge verificerbarhedskriteriet er meningsfulde, men også kun disse: Simple udsagn, der er verificerbare gennem observation. Sammensatte udsagn, der er sandhedsfunktionelt sande uden at være tautologiske. Og til sidst: Sammensatte udsagn, der er tautologier. Mens begge de to første typer udsagn er empiriske, er den sidste type udsagn a priori gyldige.

En vigtig egenskab ved alle meningsfulde sammensatte udsagn er, at intet simpelt udsagns sandhedsværdi er afhængigt af noget andet simpelt udsagns sandhedsværdi. Det betyder, at vi kan operere med et klart skel mellem verifikation ved observation og verifikation ved kalkulation. Dette er den afgørende gevinst ved det nominalistiske udgangspunkt: Da ingen empirisk mening 'internt' refererer til nogen anden empirisk mening, kan vi gøre ethvert sammensat udsagns mening (= sandhedsværdi) til en simpel beregnelig funktion af de enkelte udsagns mening (= sandhedsværdi).

Med karakteristikken af logiske udsagn som ikke-empiriske eller a priori gyldige er der kun givet en negativ karakteristik af de logiske udsagn. Frege var den første til at understrege logikkens ikke-empiriske karakter; at det for eksempel vil være meningsløst at karakterisere den som udtryk for tænkning i psykologisk forstand. Spørgsmålet er imidlertid, hvad logikken er, positivt bestemt. Frege og Russell mente, at man måtte indrømme den status af et nødvendigt metafysisk træk ved verden. For Wittgenstein derimod var det meningsløst at sætte logikken i forbindelse med nogen yderste realitet. For ham bestod den udelukkende af tautologier, og dermed af tomme udsagn, uden at de dog var overflødige: "Tautologien overlader hele det – uendelige – logiske rum til virkeligheden".[8] Denne ide overtages af de logiske empirister, her især Rudolf Carnap og Ayer. I en kritik af Immanuel Kants antagelse om, at der ud over rene definitioner som for eksempel 'En ungkarl er en ugift mand' også eksisterer en anden type ikke-empiriske udsagn, understreger Ayer vigtigheden af, at alle ikke-empiriske udsagn, og dermed også alle logiske tautologier, slet og ret er konventionelt fastlagte definitioner: Der er tale om sproglige størrelser, som er sande alene i kraft af den måde, vi arbitrært har tilrettelagt vores sprog på: "De viser blot vor beslutning om at bruge ord på en særlig måde."[9]

Lige så interessant verificerbarhedskriteriet er ud fra, hvilke udsagn det indbefatter som meningsfulde, lige så interessant er det ud fra, hvilke udsagn det udgrænser som meningsløse. Her viser den mere spektakulære side af den logiske empirisme sig. Den ockhamske ragekniv barberer her tæt. For eksempel er det ifølge Ayer ikke muligt at angive verifikationsbetingelserne for udsagn som 'Der findes en gud bag alt', 'Verdens grund er det ubevidste' eller tilsvarende udsagn. Sådanne udsagn kan hverken verificeres praktisk eller principielt, ligesom der heller ikke kan være tale om tautologier. Der kan med andre ord kun være tale om pseudo-udsagn.

En bemærkelsesværdig konsekvens af Ayers verificerbarhedskriterium er, at det ikke blot er sådanne mere religiøse eller mystiske udsagn, der falder for den logiske empirismes ockhamske ragekniv. Også mange positioner inden for den traditionelle filosofi bygger

8 Wittgenstein (1963) side 80.

9 Ayer (1997), side 69. Denne konventionalistiske opfattelse af logikken hænger sammen med beskæftigelsen med mulige alternative formuleringer i begyndelsen af trediverne. Især Carnap beskæftiger sig hermed, for eksempel i *Logische Syntax der Sprache* (1934). Her hedder det "In logic, there is no morals. Everyone is at liberty to build up his own logic, i.e. his own form of language, as he wishes." (Citeret fra den engelske oversættelse Carnap (1937), side 52). Det er først, når valget er foretaget, at logikken ifølge Carnap øver tvang. Wittgensteins holdning er heroverfor mere i overensstemmelse med Freges og Russells: Selv om logikken ikke er metafysik, men tautologi, er den form, den påtvinger det logiske udsagn, tvingende, uomgængelig.

ifølge Ayer i virkeligheden på metafysiske pseudo-udsagn. Det gælder for eksempel rationalismen, hvor det påstås, at der eksisterer intuitivt tilgængelige meningsgenstande i en oversanselig verden[10], ligesom det gælder den subjektive idealisme og (naiv)realismen, der ifølge traditionen skulle stå i modsætning til hinanden, selvom de ifølge Ayer i virkeligheden begge udgår fra helt meningsløse forudsætninger.[11]

Filosofisk analyse

Ud fra Ayers verificerbarhedskriterium er vi – som vi har set – i stand til at skelne mellem meningsfulde og meningsløse udsagn. Imidlertid er det ofte på grund af udsagnenes kompleksitet vanskeligt at afgøre, om et udsagn – det være sig i dagligsprog som i videnskab – er meningsfuldt eller ej. Her kommer så *den filosofiske analyse*, der er den analytiske filosofis kernestykke, ind i billedet. Filosofisk analyse er en aktivitet til med baggrund i verificerbarhedskriteriet at opspore, om et videnskabeligt eller filosofisk udsagn er meningsfuldt, eller om der blot er tale om et metafysisk pseudo-udsagn.

Et klassisk eksempel på filosofisk analyse, som Ayer behandler indgående, er Russells teori om *bestemte beskrivelser*[12], der nærmest er blevet et paradigmeeksempel på filosofisk analyse. Bestemte beskrivelser er udtryk som for eksempel "*Det gyldne bjerg* eksisterer ikke", "*Den nuværende konge af Frankrig* er skaldet", "*Forfatteren til Waverly* er Walter Scott" og "*Den lille dreng* er tørstig", hvor den kursiverede del af sætningerne udgør den bestemte beskrivelse. Hvad specielt det første udsagn angår, rummer det tilsyneladende det paradoks, at man i en eller anden forstand bliver nødt til at forudsætte noget, man derefter benægter eksistensen af. For *det gyldne bjerg* kan jo ikke blot være en tom lyd, i hvert fald ikke, hvis der skal være tale om, at udtrykket indgår i et udsagn. For kontinentalfilosoffen Alexius Meinong bekræfter det tilsyneladende paradoks blot, at man bliver nødt til at operere med eksistensen af selvstændige meningsindhold. Det, der ifølge Meinong er på færde i udsagnet 'Det gyldne bjerg eksisterer ikke', er det ganske naturlige forhold, at man først refererer til *meningen* 'det gyldne bjerg' for derefter at fastslå, at denne mening ikke er realiseret i virkelighedens verden. Men det forudsætter netop, at der eksisterer en verden af meningsindhold. Russell tilbageviser med sin analyse denne metafysiske forklaring. Hans analyse er lige så genial som den er enkel: Det, der forvirrer i udsagnet 'Det gyldne bjerg eksisterer ikke', er ifølge Russell, at 'eksisterer ikke' står som prædikat. Den korrekte analyse af udsagnet i lyset af moderne logik er imidlertid en analyse, der i stedet opfatter eksistens i lyset af en logisk kvantor. Analysen er: 'Der eksisterer et x, hvor x er et bjerg, og x er gyldent' (hvor eksistenskvantoren 'der eksisterer et x' igen i den wittgensteinske Tractatus-variant, vi har præsenteret ovenfor, kan analyseres som en disjunktion af simple udsagn af typen 'x er et bjerg, og x er gyldent', hvor der sættes forskellige genstande ind for x i hvert udsagn i disjunktionen). Men denne analyse afslører i realiteten udsagnet som et ganske almindeligt empirisk udsagn, som slet og ret er falsk, fordi der ikke er nogen genstande, der både er bjerge og gyldne. Med andre ord: ved bestemte beskrivelser er der ingen anledning til at antage eksistensen af selvstændige meningsindhold.

At eliminere sådanne tilsyneladende meningsindhold er netop filosofiens opgave til forsvar for det nominalistiske udgangspunkt: Det, det gælder om at vise – og det som Russells teori om bestemte beskrivelser i paradigmatisk forstand viser – er, at den gennemskuelige brugskontekst for et problematisk udtryk, hvis det overhovedet er meningsfuldt, da altid vil være et sammensat udsagn omskrevet i korrekt logisk form, hvor det oprindelige problematiske udtryk er blevet 'opløst':

> Vi definerer ikke et symbol *i brug* ved at sige, at det er synonymt med et andet symbol, men ved at vise, hvorledes sætningen, hvori det signifikant forekommer, kan omskrives til til-

10 Ayer (1997), side 125-129.
11 Ayer (1997), side 129-138.
12 Russell (1905).

svarende sætninger, som hverken rummer definiendum som sådan eller nogle af dets synonymer.[13]

Dermed er den filosofiske analyse angivet som en klart selvstændig aktivitet ved siden af den enkeltvidenskabelige opgave, som består i efterprøvelse af empiriske udsagn. Den filosofiske analyse tjener med andre ord til *reform af dagligsproget* (og det uklare videnskabssprog) ved at afspejle det i det logiske idealsprogs billede: Lykkes det at afspejle et dagligsprogligt (eller uklart videnskabeligt) udsagn i det logiske idealsprog, det vil sige kan sætningen vises at udtrykke et udsagn, der er en sandhedsfunktion af simple udsagn, som hver især er empirisk meningsfulde, er den meningsfuld. Er det derimod ikke muligt at nå frem til en sådan afspejling, er der enten tale om, at sætningen udtrykker en tautologi, eller at den er en pseudo-sætning uden mening.

En sådan eliminering eller 'opløsning' af problematiske størrelser – for eksempel tilsyneladende meningsindhold som 'det gyldne bjerg' eller størrelser, som for eksempel 'universiteter' og lignende, der ikke umiddelbart svarer til noget empirisk observerbart, og som derfor, hvis disse størrelser overhovedet skal være meningsfulde, må betragtes *som de logiske konstruktioner, de er* – rejser spørgsmålet om, hvorvidt der findes en ultimativ reduktionsbase for empiriske udsagn. Det mener Ayer, der gør. Han mener, den skal findes i simple sansedata (svarende til simple sanseiagttagelser). Ud fra en sådan *fænomenalistisk base*, der tillader, at man opfatter de mere komplekse ting som logiske konstruktioner ud fra sanseiagttagelser, skulle det ifølge Ayer være muligt logisk at rekonstruere et hvilket som helst meningsfuldt indhold i sproget.

Problematiske sider ved Ayers program

Fænomenalismen er ikke noget nødvendigt træk ved den logiske empirisme. Og den synes da også at være et mindre heldigt (metafysisk?) valg fra Ayers side. Carnap forfægtede fænomenalismen i sin *Der logische Aufbau der Welt* (1928), men forlod den snart til fordel for et tingssprog som reduktionsbase og senere i *Logische Syntax der Sprache* (1934) til fordel for en konventionalistisk position, der tillader flere forskellige reduktionsbaser.[14]

Det største problem ved fænomenalismen er, at positionen synes uforenelig med det nominalistiske udgangspunkt for meningsteorien. Hvis noget er paradigmeeksempler på umiddelbare sanseerfaringer, så er det et udsagn som for eksempel 'Jeg ser rødt her'. Men det at fastslå dette udsagn som sandt udelukker eo ipso, at udsagnene 'Jeg ser grønt her', 'Jeg ser gult her', 'Jeg ser blåt her' og så videre kan være sande. Men det vil sige, at det første udsagn i virkeligheden står i en indre og meningsmæssig og ikke blot ydre, sandhedsfunktionel, sammenhæng med de sidste: Hvis jeg har afgjort, at der foreligger noget rødt, vil jeg *uafhængigt af sanseiagttagelse*, det vil sige apriorisk, også kunne vide, at der på samme tid og sted ikke er grønt, blåt og gult.

Netop dette forhold får for eksempel Wittgenstein til ikke at lægge sig fast på nogen endegyldig reduktionsbasis. Han mener, at grunden til, at farver (stadig) står i intern relation til hinanden, er, at de ikke er blevet reduceret i bund. Frank P. Ramsey har imidlertid vist, at denne position er uholdbar. Under alle omstændigheder betyder det, at Wittgensteins ide om et idealsprog da kun vil have ét ben at gå på, nemlig logikkens; dets empiriske basis kan (endnu?) ikke demonstreres: Nominalismen er dermed ikke blevet empirisk indløst.

Såvel fænomenalismens utilstrækkelighed som Wittgensteins 'løsning' af problemet indebærer i realiteten en begyndende svækkelse af det konsekvent nominalistiske udgangspunkt og dermed et brud med den egentlige grundide bag programmet om filosofisk analyse.

Men der knytter sig et andet og værre problem til den logiske empirisme – også i den

13 Ayer (1997), side43

14 En række problemer ved fænomenalismen er diskuteret i en række forelæsningsmanuskripter fra Austins hånd udgivet posthumt som *Sense and Sensibilia* (1962).

ayerske version – som angår selve verificerbarhedskriteriets indholdsmæssige formulering og status. Hvad dets indholdsmæssige formulering angår, har det været vanskeligt at give en fyldestgørende formulering af det. For ikke at udelukke i øvrigt respektable videnskabelige udsagn fra at være meningsfulde, formulerer Ayer allerede i umiddelbar forlængelse af sin introduktion af kriteriet en svag version af det. I virkeligheden er det kun den stærke version, hvorefter ethvert udsagn skal være endelig verificerbart, som tilfredsstiller en konsekvent nominalistisk fordring til meningsbegrebet. Til gengæld tillader den stærke version ikke almindelige videnskabelige hypoteser som for eksempel 'Vand koger ved 100°' (man kan jo nemlig ikke gennemløbe alle muligheder for at teste tilfælde af opvarmning af vand). Det gør kun den svage version, der så til gengæld også tillader udsagn, som man umiddelbart vil regne for metafysiske pseudoudsagn.[15]

Hvad verificerbarhedskriteriets status angår, er situationen egentlig endnu værre. Ifølge dette kriterium er ethvert udsagn enten verificerbart, eller der er tale om en tautologi. Men nu er verificerbarhedskriteriet jo i sig selv et udsagn. Derfor må det være enten empirisk meningsfuldt eller en tautologi. Men det synes ikke at kunne være nogen af delene. Var det nemlig empirisk, skulle vi kunne verificere det gennem sanseiagttagelse, hvilket forekommer meningsløst. Og var det tautologisk, ville vi ikke kunne sige noget om det empirisk meningsfulde, hvilket forekommer lige så meningsløst. Denne vanskelighed ved verificerbarhedskriteriet, at det i virkeligheden er *selvreferentielt inkonsistent*, blev efterhånden accepteret af den logiske empirismes tilhængere i slutningen af trediverne. I efterordet fra 1946 forsøger Ayer at tvinge princippet i retning af et konventionelt fastlagt, metodologisk princip[16]. Men en sådan mellemkategori synes ganske forvirrende. Her skulle han hellere – som for eksempel John O. Wisdom har gjort det – have erkendt verificerbarhedskriteriet som det *meningsfulde* metafysiske princip, det i forhold til logikken og empirien i den logiske empirisme nødvendigvis måtte være – og dermed erkende, at den logiske empirismes oprindelige program i virkeligheden er uigennemførligt:

> Well, shall we accept the verification principle? What is it to accept it? When people bring out with a dashing air the words 'The meaning of a statement is really simply the method of its verification', like one who says 'The Value of a thing is really simply its power of exchange', in what sort of way are they using words? What is the general nature of their theory? The answer is 'It is a metaphysical theory'.[17]

Det er klart, at mange af disse ændringer betyder en afgørende svækkelse af de oprindelige ideer i den logiske empirisme.[18] Men det indebærer på ingen måde nogen kuldkastning af det logikbaserede analytiske arbejde, der i de år indgår i bestræbelserne på at stable en systematisk stor-filosofi på benene. Med den nye placering af verificerbarhedsprincippet som metodisk princip for (især) formal- og naturvidenskaberne indgår mange af de resultater, man har opnået inden for den logiske empirisme, i bestræbelserne på i almindelighed at etablere et bedre videnskabsteoretisk grundlag for arbejdet i de forskellige enkeltvidenskaber.

Den logiske empirismes moderne arvtagere

For eksempel kan man se en lige linie inden for formel logik og lingvistik fra Carnaps logi-

15 I realiteten opgiver han derfor at finde en tilstrækkelig præcis formulering af kriteriet. Det sker i et appendiks til *Sprog, sandhed og logik* skrevet ti år efter 1. udgaven (Ayer (1997), side 147-159). Senere i sit forfatterskab opgiver Ayer også fænomenalismen, blandt andet netop i erkendelse af, at det, vi forstår ved en ting, ikke lader sig 'udtømme' gennem alle de mulige iagttagelser, vi måtte have om den.

16 Ayer (1997), side 158-159

17 Wisdom, citeret fra Urmson (1956), side 169-170.

18 Hvad Wittgenstein angår, har han allerede i *Tractatus* indset, at hele grundlaget for den filosofiske analyse i virkeligheden må være af metafysisk art. At metafysikken ikke kan undgås. *Tractatus* er i virkeligheden én stor erkendelse af, at filosofisk analyse er grundlagt på præmisser, der ikke vil kunne begribes inden for den filosofiske analyses egne rammer, at den er et forsøg på at tale om det, hvorom man (ifølge verficerbarhedsprincippet) bør tie. Denne erkendelse står man fremmed over for i Wienerkredsen og i den logiske empirisme, hvorfor også de konsekvenser, Wittgenstein drog af den i *Tractatus* – såsom at "Logikken er transcendental" (6.13), "Verden er uafhængig af min vilje" (6.373) og "Etikken er transcendental" (6.421) – forbliver gådefulde for kredsens medlemmer.

ske værker i begyndelsen af trediverne over hans semantiske studier i fyrrerne og halvtredserne og videre over Stig Kangers (1957), Jaakko Hintikkas (1957) og Saul Kripkes (1959) epokegørende modelteoretiske grundlæggelse af modallogikken frem mod halvfjerdsernes og firsernes montaguegrammatik (Lewis (1972), Montague (1974)), der stadig gennem forskellige modifikationer er i stand til at sætte nye, livskraftige skud her i halvfemserne. Ganske vist har man i forskningsbestræbelserne i logik og lingvistik op gennem århundredet draget konsekvensen af, at det ikke længere er muligt at beskæftige sig med mening helt uden på forhånd at forudsætte oprindelige, selvstændige meningsindhold. Alligevel har man nået sine mest epokegørende resultater netop i kraft af at holde den nominalistiske fane så tilpas højt, at talen om fritsvævende, selvstændige meningsindhold – sådan som man mente sig nødt til at operere med dem på Meinongs tid – har kunnet minimeres betragteligt. Faktisk er ét eneste meningsbegreb – nemlig begrebet 'mulig verden' – i dag tilstrækkeligt til at beskrive store dele af det naturlige sprogs semantik systematisk ved hjælp af stort set de samme logiske midler, som man betjente sig af på Freges, Russells og Carnaps tid.

Austins bog *Ord der virker*

Da Ayer kommer tilbage til Oxford fra Wien, fører han indtil 1939 en række samtaler, blandt andet med Isaiah Berlin og Austin. Disse diskussioner føres netop i kølvandet på den logiske empirismes delvise sammenbrud. Her føler Austin sig i sit es. Austin kommer fra den klassiske filologi, hvor han er blevet skolet i historisk eksegese. Og nu står han over for en stor-teori, der mere eller mindre er gået i opløsning, i hvert tilfælde ud fra de strenge krav til nominalisme, der oprindeligt lå i den. Lejligheden er dermed til stede for at føre retorik og filologi ind i filosofien: Austin advarer mod store, revolutionerende teoribygninger og anbefaler i stedet detailstudier af dagligsproget.

Lingvistisk fænomenologi

Austin betegner selv sin metode som *lingvistisk fænomenologi* (betegnelser som dagligsprogsfilosofi eller Oxfordfilosofi er også anvendt om metoden). Metoden er frem for alt præget af en pragmatisk holdning til filosofiske problemer. I stedet for almene indholdsdiskussioner træder analysen af konkrete argumenter. Austin går ud fra, at det naturlige sprog i det væsentlige ikke indeholder overflødige eller tilfældigt udskiftelige elementer. Sproglige distinktioner svarer for det meste til distinktioner, der er 'virksomme' i sproget, fordi de har overlevet tusinder af års sprogudvikling. Derfor svarer de også, omend på deres egen tilgroede måde, til 'tingene'. Filosofiske problemer opstår for det meste gennem stærk forenkling af de mangesidede kendsgerninger og misbrug af det naturlige sprog. Sprogbrugen rummer i sig selv de forklaringsbehøvende data til den filosofiske undersøgelse.

Nu kunne man måske forledes til at opfatte Austins bestræbelser som en fornægtelse af enhver systematisk bestræbelse (svarende til den logiske empirismes bestræbelse efter logisk strenghed). Sådan må det imidlertid ikke forstås. Selvom Austin mener, at man bør give dagligsproget det første ord, er man ikke nødvendigvis tvunget til at give det det sidste. Det naturlige sprog slår ofte fejl i mere ekstreme situationer, hvorfor man med fordel vil kunne indsætte tekniske hjælpemidler i form af fagterminologier, skematiseringer og formaliseringer. *Ord der virker* er da også netop et eksempel på anvendelsen af nogle af disse hjælpemidler.

Fra mening til brug

Ord der virker, hvis engelske udgave kommer i 1962, er de posthumt udgivne forelæsningsnoter til en række forelæsninger, holdt ved Harvard-universitetet i 1955. Grundlaget bliver lagt i årene før, især i en række såkaldte lørdag formiddags-seminarer, hvor blandt andet Wittgensteins tanker, som senere bliver udgivet som *Filosofiske undersøgelser*[19], samt

19 Wittgenstein (1971, 1. udgave 1953).

Freges værker[20] bliver diskuteret. Hvad Wittgenstein angår, er man især optaget af hans *brugsteori om betydning*, hans anbefaling af, at man ikke blot skal se på udsagnet i det, der bliver sagt, og dets relation til det forhold i verden, der gør det sandt eller falsk, men til hele den brugskontekst, det sprogspil, hvori det fremsættes: "Don't look for the meaning, look for the use."[21] Men der er også andre inspirationer, som skal nævnes. Blandt andet inspirationen fra H. A. Prichard, Austins lærer og kollega i Oxford, der faktisk er den første, som bliver klar over, at der er ytringer, som kan være andet end udsagn: Prichard opfatter løfter som handlinger.

Der er også selve den videre diskussion om verificerbarhedskriteriets status. Den spiller en væsentlig rolle. Vi har allerede været inde på Ayers forslag fra efterordet fra 1946 om at opfatte verificerbarhedskriteriet som en slags metodisk princip. I og med kriteriet nu opfattes som princip, opfattes det dermed som en art *forslag* eller *anbefaling* fra Ayers side. Dermed er der i virkeligheden lagt en praktisk kontekst uden om det udsagn, kriterieindholdet er formuleret i. Men denne kontekst synes aldeles fremmed for udsagnet som udsagn. Derfor bliver det nu et påtrængende spørgsmål, hvad denne kontekst mon kan bestå i, i hvilken forstand den må opfattes som nødvendig, og hvilket forhold den kan tænkes at stå i til det udsagn, den er kontekst for.

Ayer har for så vidt allerede givet et slags svar i *Sprog, sandhed og logik*. Det er imidlertid et svar, der igen illustrerer de modsigelser, han synes at måtte havne i, når han på den ene side vil fastholde verificerbarhedskriteriet, på den anden side blot vil opfatte det som et metodisk princip. I overensstemmelse med verificerbarhedskriteriets indhold er alle udsagn om kognitive præstationer, det vil sige udsagn som *p tror, at …, p mener, at …, p ønsker, at …, p kan lide, at …* og så videre, en umulighed, i hvert fald hvis man forstår *p tror …, p mener …* og *p ønsker…* som praktisk kontekst for de respektive *at*-sætninger. De udsagn, der danner det, *at*-sætningerne udtrykker, kan under ingen omstændigheder tematiseres (i en art metasprog) som udsagn om at mene, ønske og så videre, det vil sige som udsagn, man kan forholde sig normativt og sandhedstestende til. *P tror, at …* og så videre må alle 'klappe sammen' til *p*. Det, vi kalder tænkning, handling og så videre, kan ifølge verificerbarhedsprincippet kun forstås som noget *i verden* – på linie med de andre ting i verden. Derfor når Ayer i *Sprog, sandhed og logik* da konsekvent nok også frem til, at udsagn om etiske og æstetiske anliggender slet ikke kan være udsagn om kognitive præstationer, men udelukkende rapporter om rent følelsesmæssige tilstande eller emotive udbrud.[22] Og derfor kan Ayer heller ikke – ifølge verificerbarhedskriteriets bogstav – gøre verificerbarhedskriteriet til et handleorienteret princip, en anbefaling. Verificerbarhedskriteriet skærer ifølge sit indhold principielt bevidsthed og kommunikation fra. Der findes kun ting og tingsafbildende udsagn i den verden, *Sprog, sandhed og logik* taler om.

Det forekommer uacceptabelt for de filosoffer, der samles til Austins lørdagsseminarer, inklusive Ayer selv. Konteksten for verificerbarhedskriteriets udsagnsmæssige indhold, som Ayer selv inddrager, i og med han gør sit kriterium til en anbefaling, må nødvendigvis inddrages – ikke kun som genstand for en behavioristisk psykologi (hvilket er det eneste, kriteriet tillader), men i virkeligheden som en kognitiv og kommunikativ relevant kontekst.

Det er nu udgangspunktet for *Ord der virker*.

Fra teorien om konstativ-performativ til teorien om lokution-illokution-perlokution

Ord der virker rummer to teorier, nemlig en indledende teori, der efterhånden opgives, og efter en række mellemfaser en slutteori, der indoptager den første i sig. Slutteorien præsenteres først i kapitlerne 8-12. Den indleden-

20 Austin oversatte i 1950 Freges *Die Grundlagen der Arithmetik*; 1. udgave 1884.

21 Denne ofte hørte, slagsordsagtige formulering er ikke Wittgensteins egen. I *Filosofiske undersøgelser* (Wittgenstein (1971), side 54) står: "Et ords betydning er dets brug i sproget."

22 Ayer (1997), side 89ff.

de teori tager udgangspunkt i konstateringen af, at ikke alle sproglige ytringer er forsøg på at beskrive eller på anden måde formulere sætninger, der udtrykker udsagn, der enten er sande, nemlig hvis de stemmer overens med kendsgerningerne, eller falske. Han nævner selv følgende eksempler: at sige *Ja* på præstens spørgsmål under vielsen, *Jeg døber dette skib Queen Elizabeth, Jeg testamenterer mit ur til min bror* og *Jeg vædder en femmer på at det bliver regnvejr i morgen*. Som man kan se, er det meningsløst at sige, at det er usandt for eksempel at døbe et skib. Austin skriver om sine eksempler:

> I disse eksempler synes det klart at det at ytre sætningen, forudsat at det sker i den rette kontekst, ikke er at *beskrive* hvad jeg kunne siges at gøre i og med at jeg ytrer mig, eller at erklære at jeg gør det, men faktisk at gøre det.[23]

Disse ytringer – der altså er karakteriseret, ikke så meget ved, at de beskriver noget på forhånd givet, som ved, at de *i sig selv skaber kendsgerninger, i og med de bliver ytret* (der så eventuelt vil kunne beskrives af andre ytringer), giver han nu betegnelsen *performativer*.

Gennem en række undersøgelser af disse ytringer og deres lighed med og forskellighed fra beskrivelser, konstateringer og andre ytringer, der rummer sande eller falske udsagn, bemærker han en række fællestræk ved konstativer, det vil sige ytringer, der er følsomme for distinktionen sand/falsk, og performativer, der ikke er det: Blandt andet kan han konstatere, at såvel konstativer som performativer kan præsupponere eller implicere udsagn. Han når derfor frem til, at en udtømmende redegørelse for en konstatering må forudsætte, at vi ikke blot skal se på det i konstateringen indeholdte udsagn, sådan som man traditionelt har gjort det, men faktisk "...må undersøge hele den situation, som ytringen fungerer i – den samlede talehandling."[24] Med andre ord: Også ved konstativer må den handlemæssige eller pragmatiske kontekst inddrages for overhovedet at gøre det meningsfuldt at forholde sig til sandhedsværdien af det udsagn, konstativet rummer. Altså for så vidt den kontekst, Ayer utilsigtet kommer til at pege på, da han i 1946 gør sit verificerbarhedskriterium til en anbefaling.

Efter en diskussion af, hvordan man kan identificere performative ytringer[25], når han frem til, at *konstativer i virkeligheden må opfattes som en slags performativer*: Ligesom performative ytringer synes at kunne have noget med sandhed og falskhed at gøre – hvis for eksempel *Gå!* skal være en vellykket talehandling, må den forudsætte, at udsagnet udtrykt ved ytringen *Jeg er i stand til at gå* er sandt – så synes konstative ytringer omvendt at have noget med vellykkethed og mislykkethed at gøre – hvis jeg for eksempel siger *Katten ligger på måtten*, og den ikke ligger på måtten, er min ytring mislykket (fordi udsagnet, den udtrykker, er falsk).

Det at opfatte konstativet som en art performativ gør Austin nu til udgangspunkt for sin ny og endelige teori. Han konstaterer, at det i almindelighed er muligt at beskrive én og samme handleforekomst som i virkeligheden flere forskellige handlinger udført på én og samme gang.[26] Ud fra denne iagttagelse når han så endelig frem til sin slutteori om talehandlingen. Først må udsagnsbegrebet dog generaliseres, så udsagn ikke altid behøver at være sande eller falske, sådan som det er tilfældet, når de er indlejret i en konstativ ytring ('Jeg hævder, at vinduet er åbent'). Udsagn kan også være indhold i ordrer ('Jeg forlanger, at vinduet er åbent'), spørgsmål ('Må jeg spørge, om vinduet er åbent') og en lang række andre talehandlinger.

For at slippe fri af de konnotationer, der kan klæbe ved de udtryk, han anvender i sin første teori, vælger han en ny terminologi at præsentere sin teori i. I kortform kan hans slutteori formuleres således[27]:

23 Austin (1997), side 37.
24 Austin (1997), side 79.
25 Ifølge Austin vil man altid kunne identificere performative ytringer ved at bringe dem på *eksplicit performativ form: jeg X'er dig herved (om/på ...), at ...*' (for eksempel vil man kunne bringe *Gå!* på formen *Jeg befaler dig herved at gå*).
26 For eksempel vil en given handleforekomst, der består i at bøje en finger om en aftrækker, sagtens kunne genbeskrives som handlingen at affyre et gevær, handlingen at dræbe et dyr eller handlingen at skaffe sig føden.
27 Austin (1997), side X og XI.

Når en person udfører en talehandling, udfører han altid *samtidig* følgende tre typer af handlinger, nemlig:

(1) En *lokutionær*[28] *handling*, det vil sige en handling, der består i at ytre nogle ord med en bestemt, konventionelt fastlagt betydning og en bestemt reference. Denne handling befinder sig på niveauet for udsagnet.

(2) En *illokutionær*[29] *handling*, det vil sige en handling, der består i *i og med* udførelsen af en lokutionær handling at udføre en forståelsesorienteret handling af typen *love, påstå, meddele, advare, henstille* og så videre (en sådan handling vil altid kunne bringes på passende eksplicit performativ form).

(3) En *perlokutionær*[30] *handling*, det vil sige en handling, der består i at udføre en given ikke-sproglig handling ved hjælp af en sproglig handling, for eksempel overbevise ved at fremføre beskrivelser som argumenter, skræmme ved at advare om ubehageligheder eller glæde ved at love noget behageligt (her er overbevise, skræmme og glæde perlokutionære handlinger).

Denne struktur gælder nu ifølge Austin *helt alment i talen*, altså også for konstativer.

Den kritiske videreudvikling af Austins talehandlingsteori

Til trods for at konturerne af en ny stor-teori træder klart frem, har Austins teori, som den træder frem i *Ord der virker*, stadig et noget skitseagtigt præg. Den egentlige færdigsystematisering af talehandlingsteorien foretages af hans elev John R. Searle[31], der blandt andet afklarer det noget uklare lokutions-begreb[32], ligesom han belyser selve strukturen i talehandling ved at beskrive den som et *sæt af regler for vellykket udførelse af en talehandling.*

Sammenligner man Austins teori om talehandlingen med Ayers teori om udsagnet, hvor der gås ud fra den antagelse, at udsagnet *p* ingen meningsforudsætninger har, men kun sandhedsbetingelser, træder følgende *handlemæssige eller pragmatiske kontekst* for *p* nu frem:

$$P\ (I\ (L\ (p)))$$

hvor P = *perlokution,* I = *illokution og* L = *lokution*

Det vil sige udsagnet *p* vil altid – jævnfør diskussionen af verificerbarhedsprincippet – være indlejret i en lokutionær handling, som igen vil være indlejret i en illokutionær handling, som igen altid vil være indlejret i en perlokutionær handling (pegende ud mod den videre handlekontekst, ytringen indgår i). Det kan vi også udtrykke således: For ethvert udsagn, vil der altid være forudsat tre typer meningsskemaer eller meningsrammer: lokutionens, illokutionens og perlokutionens. Disse skemaer eller rammer er i sig selv 'primitive' og vil ikke kunne analyseres yderligere. I den forstand kan de siges at være metafysiske rammer for udsagnsmeningen. Derigennem repræsenterer de et brud på princippet om metodologisk nominalisme. På den anden side repræsenterer de også et genkommende mønster og – hvad der er lige så vigtigt – *det eneste genkommende mønster* i enhver talehandling. Det vil sige de fordrer ikke nogen ny overgribende metafysik for at kunne operere i den enkelte talehandling. De enkelte talehandlinger kan ses som indbyrdes uforbundne størrelser (selvom de langt fra behøver være det, endsige normalt er det), hvilket åbner muligheden for at opfatte relationerne mellem dem som systematisk-logiske (analogt til de sandhedsfunktionelle relationer). Dog kræves der en omfattende justering af teorien, før dette er muligt.

Her har især to forslag været interessante set i relation til en vurdering af talehandlingsteoriens muligheder for at leve bedre op til standarderne for metodologisk nominalisme.

Én justering har været foreslået af blandt andre Paul H. Grice[33] og Peter F. Strawson[34]. I

28 locutio = tale
29 in locutio = i og med talen
30 per locutio = gennem eller ved hjælp af talen
31 Searle (1971), 1. udgave 1965; Searle 1969.
32 Searle (1968).
33 Grice (1971), 1. udgave 1957.
34 Strawson (1964).

en kritik af lokutions- og illokutionsbegrebet mener de at kunne redegøre for tale alene ud fra et alment begreb om (instrumentel) handlen (lukke et vindue, skære en steg for, skifte gear, og så videre). Lokutions- og illokutionsbegrebet opfattes med andre ord i virkeligheden som overflødige og eliminerbare gennem filosofisk analyse. Det er klart, at en sådan analyse bringer talehandlingsteorien i bedre overensstemmelse med den metodologiske nominalisme: At forudsætte én pragmatisk ramme for taleproduktion og -forståelse vil naturligvis give en simplere kontekst for identifikation af udsagnet, end hvis der forudsættes tre.

En anden justering tager udgangspunkt i et forsøg på at reducere antallet af talehandlingstyper. Austin mener, der er et sted mellem 1.000 og 10.000 forskellige typer talehandlinger.[35] I kapitel XII af *Ord der virker* forsøger Austin sig med en overordnet klassifikation af talehandlinger, der fører ham frem til fem basale klasser af talehandlinger. En anden, mere systematisk klassifikation findes hos Searle[36], som også når frem til fem klasser: repræsentativer (hævde, påstå, meddele, ...), direktiver (beordre, henstille, ...), kommissiver (love, forpligte sig, ...), ekspressiver (beklage, takke, ...) og deklarationer (erklære krig, døbe, ...). Endnu et klassifikationsforsøg findes hos Jürgen Habermas.[37] Hvis denne bestræbelse på at klassificere de forskellige talehandlingstyper i nogle få basale typer forstås konstruktivt – det vil sige hvis man forstår forholdet sådan, at vi kan se alle konkrete typer repræsentativer, direktiver, kommissiver og så videre som konstrueret med baggrund i anvendelsen af en basal type repræsentativ, direktiv, kommissiv og så videre i forskellige konkrete situationer, hvor de basale typer så bliver form og de konkrete anvendelsessituationer (empirisk) indhold for disse former, vil der være tale om en afgørende imødekommelse af den metodologiske nominalisme: Vi vil da ikke have en forskellig type kontekst om udsagnet for hver ny type talehandling, men kun nogle få typer kontekster svarende til det basale repræsentativ, direktiv, kommissiv og så videre. Det vil muliggøre en overskuelig logisk behandling af samtlige talehandlingstyper.[38]

Endnu bedre vil det være, hvis man også kunne vise, at for eksempel fire af de fem basale typer talehandlinger, Searle nævner, vil kunne konstrueres med baggrund i kun én basal type talehandling. Så ville vi faktisk nå frem til et billede af sproget, der ligger meget tæt op ad Russells, Wittgensteins, Carnaps og Ayers: Så ville strukturen af enhver talehandlingstype kunne nedbrydes til en simpel enhed, nemlig talehandlingen $I(p)$, svarende til Ayers ganske vist simplere – men samtidig metafysisk forkortede og dermed illegitime – enhed, udsagnet p. Blandt andre Strawson[39] har søgt at gøre den sandhedsværditilskrivende modus, *assertionen* (= Searles repræsentativ), til den helt basale talehandlingstype. Opfatter man nu assertionen som et konstruktivt udgangspunkt for en hvilken som helst talehandlingstype, det vil sige opfatter man den som en talehandlingstype, man vil kunne tage udgangspunkt i ved konstruktionen af en hvilken som helst anden talehandlingstype, vil sproget generelt kunne gives formen $A(p)$, hvor p er udsagnet, og A er assertionen. Det vil give en endnu simplere logik for den basale talehandlingstype (men ikke nødvendigvis for de talehandlingstyper, der skal konstrueres som indhold for den basale talehandlingstype). Vi vil nemlig da atter kunne forstå udsagnet udelukkende sandhedsfunktionelt. Michael Dummett har foreslået, at man ser konstruktivt på sproglig mening langs disse linier, hvor assertionen så vil kunne opfattes som en art *forpligtelse til eller garanti for, at man kan tilvejebringe en verifikationsprocedure for det udsagn, der er indlejret i assertionen*.[40] Herudfra vil man få et særdeles kraftigt instrument i hænde såvel til filosofisk analyse af dagligsproget som til konstruktion og nynormering af specialsprog.

På den måde vil der være skabt afgørende *kontinuitet* mellem på den ene side den logiske empirismes bestræbelser på at skabe et

35 Austin (1997), side193.
36 Searle (1975).
37 Habermas. (1971).
38 Searle & Vanderveken (1985).
39 Strawson (1950).
40 Dummett (1975, 1976).

perfekt sprog ud fra nominalistiske præmisser og på den anden side dagligsprogsfilosofiens forsøg på at inddrage den kontekst for udsagnet, den logiske empirisme manglede, i forsøget på at skabe en ny, systematisk meningsfilosofi ud fra samme nominalistiske præmisser. Da vil bevægelsen fra logisk empirisme til talehandlingsteori kunne formuleres ganske simpelt: Som bevægelsen fra *p* (det simple udsagn) til *A*(*p*) (den simple talehandling: assertionen).

Slutbemærkning

Siden W. V. Quines angreb på distinktionen mellem analytisk (= tautologisk) og syntetisk-empirisk og den logiske empirismes forsøg på at skabe en meningsteori ud fra ideen om metodologisk nominalisme[41] har den analytiske filosofi – og det gælder ikke blot den logiske empirisme, men også forsøgene på at skabe en systematisk meningsteori ud fra talehandlingsteorien – været under kraftigt pres. Men langt fra at have tvunget den analytiske filosofi i knæ, har det på mange måder snarere styrket den i dens forsøg på at skaffe sig et overbevisende argument.

Jeg mener, det er afgørende vigtigt, at vi skaffer os et overbevisende argument. Med Quines argumentation truer *relativismen*, det, at vi i sidste instans tvinges til at opgive ethvert rationelt fundament for sprog og tænkning. Meget hurtigt vil man derfor kunne finde sig indfanget af dagens mere irrationelle strømninger (der desværre ligefrem gør en dyd af at være irrationelle). Jeg tænker her for eksempel på postmodernisme, dekonstruktivisme og socialkonstruktivisme.

Jeg har i det foregående søgt at vise, i hvor høj grad den logiske empirismes moderne arvtagere – med de nødvendige justeringer, vi finder i sprogfilosofien i kølvandet på Austins talehandlingsteori – vil kunne fastholde et overbevisende argument over for de sidstnævnte strømninger. I hvert fald er jeg ikke i tvivl om, at vi med den danske oversættelse af bøgerne fra Ayer og Austin langt fra har fået to museumsstykker i hånden. De er stadig aktuelle i dagens filosofiske og videnskabsteoretiske debat.

Selvom det ikke skal være nogen anmeldelse af de to oversættelser, vil jeg ikke undlade til slut at udtrykke en vis utryghed ved den danske oversættelse af Ayers bog. Alene i det første citat, jeg har anvendt her i artiklen – fra den vigtige passage, hvor verificerbarhedskriteriet første gang bliver introduceret – har jeg kunnet tælle fire unøjagtigheder og fejl, heraf én alvorlig. Jeg har derfor som omtalt i note (2) tilladt mig at ændre i ordlyden i citatet. De fire fejl er: (1) Det kriterium, Ayer introducerer, hedder ikke "det verificerbare kriterium", som der står i den danske oversættelse, men verificerbarhedskriteriet, som det da også benævnes andre steder i oversættelsen. (2) Det, ægtheden skal prøves af, er ikke, som der står, "tilsyneladende kendsgerninger", men "tilsyneladende konstateringer af kendsgerninger", hvilket er noget ganske andet. (3) Det, der skal verificeres (sætning 2), er ikke "den påstand, den (det vil sige sætningen) foregiver at udtrykke", som der står i den danske oversættelse, men "det udsagn, den foregiver at udtrykke". (4) I den danske oversættelse står i sidste sætning: "..., så er det efter hans mening om ikke en tautologi, så et simpelt pseudo-udsagn". Det er helt misvisende: Det er en vigtig pointe i Ayers verificerbarhedskriterium, at tautologier *er* meningsfulde. Men her – i den danske oversættelse – får man indtryk af, at tautologier er endnu mindre meningsfulde end simple pseudo-udsagn. Der skal på det pågældende sted stå "hvis" og ikke "om".

En kort bemærkning til Austin-oversættelsen, som man sagtens kan være langt mere tryg ved: I indledningen omtales det, Austin er optaget af, undertiden som sproghandlinger, andre gange som talehandlinger. Skal vi ikke være enige om ordet "talehandlinger"? Det er trods alt den korrekte oversættelse af ordet "speech act".

41 Quine (1951).

Litteratur

Austin, John L. (1962): *Sense and Sensibilia*, Oxford University Press, Oxford.

Carnap, Rudolf (1937; 1. udgave 1934): *The Logical Syntax of Language*, Routledge & Keagan Paul, London.

– (1961; 1. udgave 1928): *Der logische Aufbau der Welt*, Hamburg.

Dummett, Michael (1975): 'What is a Theory of Meaning?', i: Samuel Guttenplan (red.): *Mind and Language*; Wolfson College Lectures 1974, Clarendon Press, Oxford.

– (1976): 'What is a Theory of Meaning? (II)', i: Gareth Evans & John McDowell (red.): *Truth and Meaning; Essays in Semantics*. Clarendon Press, Oxford.

Grice, H. P. (1971; 1. udgave 1957): 'Meaning', i: D.D. Steinberg & L.A. Jakobovits (red.): *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy Linguistics and Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, side 53-59.

Habermas, Jürgen (1971): 'Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz', i: Jürgen Habermas & Niklas Luhman (red.): *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie* (dansk duplikat 1977). Suhrkamp, Frankfurt/Main.

Hintikka, Jaakko (1957): 'Modality as Referential Multiplicity', *Ajatus* 20, side 49-63.

Kanger, Stig (1957): 'A Note on Quantification and Modalities', i: *Theoria* 23, side 133-34.

Kripke, Saul (1959): 'A Completeness Theorem in Modal Logic', *Journal of Symbolic Logic*, Vol. 24, side 1-14.

Lewis, David (1972): 'General Semantics', i: D. Davidson & G. Harman (red.): *Semantics and Natural Language*. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland.

Montague, Richard (1974): 'The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English', i: Thomason (red.): *Formal Philosophy*, Yale University Press, New Haven, side 247-270.

Quine, Willard van Orman (1951): 'Two Dogmas of Empiricism', i: *Philosophical Review* 60: 20-43.

Rorty, Richard (red.) (1992; 1. udgave 1967): *The Linguistic Turn*. Chicago: University of Chicago Press.

Russell, Bertrand (1905): 'On denoting', i: *Mind* 14: 479-93.

Searle, John R. (1968): 'Austin on Locutionary and Illocutionary Acts', i: *The Philosophical Review* LXXVII, 4: 405-424.

– (1969): *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

– (1971; 1. udgave 1965): 'What Is a Speech Act?', i: John R. Searle (red.): *The Philosophy of Language* (Dansk duplikat 1977), Oxford University Press, Oxford, side 39-53.

– (1979): *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, John R. & D. Vanderveken (1985): *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge University Press: Cambridge.

Strawson, Peter F. (1975; 1. udgave 1964): 'Language, Truth and Communication', i: N. Minnis (red.): *Language at Large*. London.

Urmson, J. O. (1969; 1. udgave 1956): *Philosophical Analysis: Its Development Between the Two World Wars*. Oxford University Prees: Oxford.

Wittgenstein, Ludwig (1963; 1. udgave 1923): *Tractatus Logico-Philosophicus*. Gyldendal: København.

– (1971; 1. udgave 1953): *Filosofiske undersøgelser*. Munksgaard: København.